

A tolmácsoláshoz való jogtól a bírósági tolmácsképzésig

Horváth Ildikó

E-mail: horvath.ildiko@btk.elte.hu

Kivonat: A tolmácsoláshoz való jog a nyelvi jogok fokozatos elterjedésének logikus következményeként kap egyre nagyobb hangsúlyt. A nyelvi jogok pedig az emberi és kisebbségi jogokból eredeztethetők. A tolmácsoláshoz való jog továbbá szorosan összefügg a tisztességes tárgyaláshoz való jog, valamint a bíróság előtti egyenlőség fogalmával. A tolmácsoláshoz való jog fejlődésének legfontosabb mérföldköve a II. világháborút lezáró, a náci háborús bűnösök nürnbergi és tokiói pere. Ily módon a tolmácsoláshoz való jog szorosan összefügg a bírósági tolmácsolással. A bírósági tolmácsolás speciális készségeket igényel. Nemcsak tolmácsolástechnikai, szaknyelvi-terminológiai, eljárásjogi, hanem specifikus kommunikációs, pszichológiai, interperszonális és interkulturális ismeretekre van szükség. Ezenfelül a bírósági tolmácsok jártasak a tárgyalótermi protokoll területén is. Tolmácsolástechnikai szempontból a bírósági tolmácsolási szituáció egyik alapvető jellemzője, hogy a tolmácsnak gyakran és gyorsan kell a különböző tolmácsolási módok (összekötő, konzekutív, sűgőszinkron, blattolás) között váltania. A megfelelő végzettséggel, képesítéssel és szaktudással rendelkező bírósági tolmácsok alkalmazása igen nagy horderejű kérdés, amely túlmutat a tolmácsolás pusztán szakmai aspektusain. A szakszerű tolmácsolás ugyanis olyan előnyöket biztosít az állam és polgárai számára, mint a jogbiztonság, az igazságszolgáltatás átláthatósága, az eljárás alá vont személyek tisztességes bánásmódhoz való jogának biztosítása és az adatvédelem.

Kulcsszavak: tolmácsoláshoz való jog, bírósági tolmácsolás, tisztességes tárgyaláshoz való jog, bíróság előtti egyenlőség, tolmácsképzés.

1. Bevezető

A tolmácsoláshoz való jog a nemzetközi tolmácsolástudományi irodalomban nem új keletű téma, a magyar szakirodalom azonban még nem foglalkozott vele, annak ellenére, hogy igen időszerű kérdés. A továbbiakban a tolmácsoláshoz való jog kérdését először a nyelvi jogok szemszögéből mutatom be. Ezt követően a tolmácsoláshoz való jog Európán kívüli, európai és magyarországi helyzetéről esik szó. Végezetül a bírósági tolmácsképzés magyarországi bevezetésének körülményeiről, céljairól és módjáról lesz szó.

2. A tolmácsoláshoz való jog a nyelvi jogok tükrében

A tolmácsoláshoz való jog a nyelvi jogok globális fejlődésének köszönhetően, a nyelvi jogok fokozatos elterjedésének logikus következményeként kap egyre nagyobb hangsúlyt. A nyelvi jogokkal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy azok az emberi és a kisebbségi jogokból eredeztethetők. Az **emberi jogok** fogalma nem új keletű: a sztoicizmus görög-római természetjogi tanaihoz vezethető vissza. A hosszú történelmi múlt ellenére azonban az „emberi jogok” kifejezés csak a XX. közepén, a II. világháború után, az ENSZ megalakulását követően vált általánossá. Az emberi jogok kérdése már az *ENSZ Alapokmányában* (1945) is felmerül, amennyiben az alapokmány kimondja, hogy az alapvető cél az „emberi jogok és alapvető szabadságjogok mindenki részére fajra, nemre, *nyelvre* [utólagos kiemelés] vagy vallásra való tekintet nélkül történő tiszteletben tartásának előmozdítása és támogatása [...]”. Az *ENSZ Alapokmányát* követően az *ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* (1948) is szól a nyelvi jogokról, és azokat az emberi jogok perspektívájában helyezi el (Horváth 2002).

A **kisebbségi jogok** területén a törekvések célja, hogy a nyelvi, vallási, faji vagy etnikai kisebbségi csoportok megőrizhessék kulturális identitásukat, és bekerülhessenek a nemzet gazdasági életébe. A kisebbségjog-védelem területén az Európa Tanács (ET) jelentős erőfeszítéseket tesz a helyzet szabályozására és konszolidációjára. Ennek a témának a legjelentősebb dokumentumai az *ET Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája* (1992) és *A Nemzeti Kisebbségek Védelmének Keretegyezménye* (1995).

A kisebbségi jogokkal kapcsolatban mindenképpen említést kell tenni az *Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet* (EBESZ) Nemzeti Kisebbségek Főbiztosa által megfogalmazott ajánlásokról, úgymint: *A nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlások* (1996), *A nemzeti kisebbségek nyelvi jogairól szóló oslói ajánlások* (1998) és *A nemzeti kisebbségek közéletben való hatékony részvételéről szóló Lundi Ajánlások* (1999).

A **nyelvi jogok** témakörében ismerünk olyan szerződéseket, amelyek már több száz évesek, és a nyelvhasználatra vagy egy adott nyelvközösség tagjainak nyelvi jogaira vonatkoznak. Ilyen például az 1516-os *Állandó Egység Szerződése*, amelyet a francia király és a helvéciai állam kötött, vagy a bécsi kongresszus záró határozata 1815-ben, amely a lengyelek nemzetiségére vonatkozó kitételeket is tartalmazott.

A nyelvi jogok térnyerése szempontjából a II. világháborút követő időszak bír igen nagy jelentőséggel, mivel, mint ahogy azt már fentebb láttuk, egyre több emberi jogi, kisebbségjogi és mint ilyen, indirekt módon nyelvi jogi dokumentum született. Érdeemes továbbá megjegyezni, hogy a nyelvi jogok érvényesítésére nemcsak a nemzetközi jogi instrumentumok szintjén került sor, hanem számos állam alkotmányában is rögzítették őket. Természetesen lehetetlen a nyelvi jogokkal kapcsolatban született összes nemzetközi és nemzeti dokumentumot felsorolni, egyet azonban mindenképpen meg kell említeni, hiszen igen nagy áttörést jelentett: ez pedig a *Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*

(Universal Declaration of Linguistic Rights), amelyet 1996. június 6-án, Barcelonában hagytak jóvá. Ez a dokumentum az első olyan szöveg, amely kihirdeti a mindenkit egyetemesen megillető nyelvi jogokat, és nem tesz olyan megkülönböztetéseket, hogy hivatalos / nem hivatalos nyelv, regionális / helyi nyelv vagy a többség / a kisebbség nyelve (5. és 6. cikk).

A II. világháború után a nyelvi jogok fejlődésével párhuzamosan, azok logikus következményeként nyert egyre nagyobb jelentőséget a **tolmácsoláshoz**, illetve a fordításhoz **való jog**. E fejlődés során az első mérföldkövet a II. világháborút lezáró, a náci háborús bűnösök **nürnbergi pere** jelentette. A pert 1945. október 18. és 1946. október 1. között bonyolították le. A nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék Alapokmánya 16 (c) és 25. cikke kimondja a vádlottak tolmácsoláshoz való jogát. A **tokiói perről**, a nürnbergi per japán változatáról ugyan kevésbé gyakran esik szó a tolmácsolástudományi irodalomban, a tolmácsoláshoz való joggal kapcsolatban azonban mindenképpen érdemes megemlíteni ezt az eseményt is. A tokiói pernek, azaz a Távol-keleti Nemzetközi Katonai Törvényszék által folytatott eljárásnak a tárgya a második világháború során a távol-keleti hadszíntereken elkövetett háborús bűnök elkövetőinek az elítélése volt. A tokiói perre nem sokkal a nürnbergi után, 1946. május 5-től 1948. április 6-ig került sor. A Távol-keleti Nemzetközi Katonai Törvényszék Alapokmánya 9 (a) és (b) cikke mondja ki a vádlottak tolmácsoláshoz való jogát (Takeda 2010).

A tolmácsoláshoz való jog történetének egyik sarokköve a nyelvi jogok témájánál már említett Európa Tanács *Emberi Jogok Európai Egyezménye*, más néven Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (1950), melynek 6. cikke **a tisztességes tárgyaláshoz való jog** részeként kimondja, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy

- (a) a legrövidebb időn belül és a legrészletesebb módon tájékoztassák az ellene felhozott vád természetéről és indokairól olyan nyelven, amelyet megért, [...]

valamint ahhoz, hogy

- (e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.

Ugyanezeket a jogokat fogalmazza meg az ENSZ Közgyűlése által 1966-ban elfogadott *A polgári és politikai jogok nemzetközi egységokmánya* is. Az Egységokmány 14. cikkének 3. pontja **a bíróság előtti egyenlőség szellemében** kimondja, hogy

Az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékokra:

- (a) a legrövidebb határidőn belül egy általa értett nyelven részletesen tájékoztassák az ellene emelt vád természetéről és okáról; [...]

- (f) díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet; [...].

3. A tolmácsoláshoz való jog Európán kívül

A tolmácsoláshoz való jogot Európán kívül a világon több helyen garantálják. Az **Egyesült Államokban** például az Alkotmány 5. és 6. módosítása mondja ki, hogy a tolmácsolás fontos szempont a büntetőeljárások során a vádlott tisztességes eljáráshoz való jogának érvényesülésében. Az 1978-as bírósági tolmácsolásról szóló törvény (Court Interpreters' Act) garantálja a vádlott jogát a tolmácsoláshoz (Edwards 1995, Mikkelson 2000). Hasonló rendelkezések vannak érvényben Kanadában is.

Az Egyesült Államoknál maradvá meg kell említeni az *Emberi Jogok Amerikai Nyilatkozatát* (1969), melyet az Amerikai Államok Szervezete szerződésként fogadott el 1978-ban, és melynek 8. cikkében a 2. bekezdés (a) pontja mondja ki a vádlottaknak a tolmácsoláshoz és fordításhoz való ingyenes jogát.

Ázsiában több állam aláírta ugyan *A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányát*, a gyakorlatban azonban nem mindig jut érvényre a tolmácsoláshoz való jog, például Japánban, ahol a bíróságok gyakran megszegik az egyezségokmány rendelkezéseit. Vannak azonban pozitív példák is: olyan többnyelvű államokban, mint Malajzia vagy Szingapúr, a bírósági tolmácsolás a gyakorlatban is működik.

Ausztráliában a bírósági tolmácsolás nem rendelkezik alkotmányos vagy törvényi garanciával, korábbi ítéletek azonban megemlítik a tolmácsolás szükségességét olyan peres felek esetén, akik nem beszélnek angolul.

Afrikának az emberi jogi alapidokumentuma az *Emberi Jogok és a Népek Jogainak Afrikai Chartája* (1986), melynek alapjául *A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya* szolgál. Az Afrikai Chartának az európai és amerikai emberi jogi alapegyezményekhez hasonló a szövegezése, mégsem tartalmaz utalást a tolmácsoláshoz való jogra. Az afrikai kontinensen pozitív példa Dél-Afrika esete, ahol az ország 11 hivatalos nyelve közötti jó minőségű bírósági tolmácsolás érdekében nagy erőfeszítéseket tesznek, és minden állampolgárnak joga van bírósági tolmácsot kérni (Mikkelson 2000).

4. A tolmácsoláshoz való jog Európában

Több európai ország, például a Cseh Köztársaság, Lengyelország, Olaszország, Görögország, Dánia és Svédország alkotmánya vagy alaptörvénye, illetve törvényei tartalmazznak a tolmácsoláshoz való jogra vonatkozó kitételeket (Mikkelson 2000). A gyakorlat azonban nem mindig felel meg az előírásoknak. Itt Mikkelson (2000) Oroszország, Németország és az Egyesült Királyság példáját említi.

Az **Európai Unió** több nyelvpolitikai vonatkozású elvi döntést hozott. A Római Szerződés 217. cikkében foglaltak alapján az Európai Unió intézmé-

nyeinek nyelvi szabályozása a Miniszterek Tanácsának döntése alapján történt. Az Unió hivatalos és munkanyelvei mindenkor a tagállamok államnyelvei. Ennek a helyzetnek a jogi alapját a Tanács 1958. április 15-ei rendelete adta, mely kikötötte, hogy a Hatok hivatalos és munkanyelvei a holland, a francia, a német és az olasz. Ez volt a Tanács 1. számú rendelete, amelyet az új tagállamok csatlakozásával megfelelően módosítanak. A rendelet egyben az Európai Unió Nyelvi Chartája is. Ennek értelmében az Unió hivatalos nyelvei egyenjogúak és egyenrangúak, ami annyit tesz, hogy a hivatalos dokumentumok, a különböző előírások, a jogi szövegek, illetve a bírósági ítéletek is minden közösségi nyelven megjelennek.

Az ír nyelv példája mutatja, hogy a bírósági eljárásoknak az EU-ban is különös szerepe volt nyelvpolitikai szempontból. Írország ugyanis, amikor 1973-ban csatlakozott az Európai Unióhoz, lemondott az ír munkanyelvstátuszáról, a szerződéseket azonban mindig lefordították írre is, valamint az Európai Bírósághoz is lehetett ír nyelven fordulni. 2007-től az ír is hivatalos munkanyelve az Európai Uniónak.

Az Európai Unió Bíróságának nyelvhasználatát annak eljárási szabályzata határozza meg. E szerint „egy ügyhöz egy eljárásnyelv van rendelve. A közvetlen keresetekben a felperes választhatja ki ezt a nyelvet az Unió huszonhárom hivatalos nyelve közül” (37. cikk 1. pont). A tolmácsolást a Tolmácsolási Igazgatóság szervezi.

A tolmácsoláshoz való jog legújabb eredménye az Európai Unióban, hogy az Európai Parlament nagy többséggel elfogadta az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelvét (2010. október 20.) a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról. Ez azt jelenti, hogy az Európai Unió minden polgárának joga van az anyanyelvi tolmácsoláshoz és fordításhoz az ellene indított büntetőeljárás során. A tolmácsolás-fordítás a gyanúsítás tényének közlésétől az eljárás végéig jár, és kiterjed a kihallgatásra, az ügyvéddel folytatott beszélgetésre és a bírósági tárgyalásra is. Ezt az irányelvet a tagállamoknak 2013. október 27-ig kell átültetniük saját jogrendszerükbe.

5. A tolmácsoláshoz való jog Magyarországon

Magyarországon a tolmácsoláshoz való jogot *A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény* említi meg először. Ez a törvény a jelnyelvet beszélőkre és a jelnyelvi tolmácsolásra való jogra külön kitér.

E törvény 6§(1) bekezdése szerint a polgári peres eljárásoknak a nyelve magyar, és a „magyar nyelv nem tudása miatt senkit hátrány nem érhet”. Ugyanezen paragrafus (2) bekezdése továbbá kimondja, hogy

A bírósági eljárásban – nemzetközi egyezményben meghatározott körben – mindenki jogosult anyanyelvét, regionális vagy nemzetiségi nyelvét használni.

A (3) bekezdés rendelkezik a tolmácsoláshoz való jogról:

A bíróság köteles tolmácsot alkalmazni, ha az az (1)-(2) bekezdésben foglalt elvek érvényesülése érdekében szükséges.

A 184§ a tolmácsról szól, és megerősíti a fentieket, majd a (2) bekezdés kimondja, hogy

A hallássérült személyt kérésére jelnyelvi tolmács közreműködésével kell meghallgatni, illetve kihallgatni, vagy a meghallgatás, illetve kihallgatás helyett írásban is nyilatkozatot tehet.

A (3) bekezdés pedig a tolmácsot szakértői státusszal ruházza fel, és megállapítja, hogy a „tolmácsra a törvénynek a szakértőkre vonatkozó rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni”.

A büntetőeljárások során a tolmács alkalmazását *A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény* írja elő. A 114§ (1) bekezdése szerint Magyarországon

Ha nem magyar anyanyelvű személy az eljárás során az anyanyelvét – törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződés alapján, az abban meghatározott körben –, regionális vagy nemzetiségi nyelvét kívánja használni, tolmácsot kell igénybe venni. Ha az anyanyelv használata aránytalan nehézségbe ütközne, a magyar nyelvet nem ismerő személy által ismertként megjelölt más nyelv használatát kell tolmács útján biztosítani.

A polgári peres eljárásokhoz hasonlóan a (2) pont itt is a jelnyelvi tolmácsra vonatkozik, a (3) bekezdés pedig a büntetőeljárásban is szakértői státuszt ad a tolmácsnak. Továbbá kimondja, hogy „eseti tolmácsot”, azaz „kellő nyelvismerettel rendelkező más személyt” is ki lehet rendelni. A (3) bekezdés utolsó mondata pedig a következő: „Tolmácson a szakfordítót is érteni kell.” Láthatjuk, hogy a magyar szabályozás elmarad az Európai Unióétól, mivel nem tesz különbséget az írásbeli és a szóbeli nyelvi közvetítés, azaz a fordítás és a tolmácsolás között, illetve nem írja elő a megfelelő képesítést a büntetőeljárások során alkalmazott tolmácsok számára.

Egy másik olyan törvény, amely a tolmácsoláshoz való jogot említi, *A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény*. A 60 § (1) bekezdése szerint

Ha az ügyfél vagy az eljárás egyéb résztvevője által használt idegen nyelvet az ügyintéző nem beszéli, tolmácsot kell alkalmazni. Ha az ügyintéző beszéli az idegen nyelvet, a többi ügyfél és az eljárás egyéb résztvevője érdekében tolmácsot kell alkalmazni, kivéve, ha ők is beszélik az adott idegen nyelvet.

Láthatjuk, hogy ez a törvény már árnyaltabban fogalmaz, hiszen csak akkor kell tolmácsot alkalmazni, ha arra valóban szükség van a kommunikáció érdekében. A (2) bekezdés itt is a jelnyelvi tolmács biztosítására vonatkozik, a (3)

pont pedig a tolmácsot szakértőnek mondja ki. A (4) bekezdés itt is megengedi, hogy

A hatóság a hatósági ellenőrzés során a tényállás tisztázásához – ha az más módon nem lehetséges – az ellenőrzés helyszínén tartózkodó, idegen nyelvet beszélő személyt tolmácsként vehet igénybe.

Tehát nem teszi kötelezővé a megfelelő szakképesítéssel rendelkező szakember alkalmazását. A „idegen nyelvet beszélő személy” meghatározás pedig elég tág. Ugyanez a bekezdés viszont előírja, hogy

A tolmácsként igénybe vett személyt tájékoztatni kell a tolmács jogairól és kötelezettségeiről, és ennek tényét, valamint a tolmácsként igénybe vett személy nyilatkozatát a helyszíni ellenőrzés jegyzőkönyvében rögzíteni kell.

Ezenfelül Magyarországon *A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény* 62. § (1) bekezdése is kimondja, hogy

Ha a nem magyar anyanyelvű személy az eljárás során az anyanyelvét vagy az általa értett nyelvet kívánja használni, tolmácsot kell igénybe venni.

Ez a törvény is előírja a jelnyelvi tolmács szükséges alkalmazását. A tolmács itt is szakértő, valamint a tolmácson itt is fordítót is kell érteni.

A magyarországi helyzettel kapcsolatos legújabb fejlemény, hogy a magyar országgyűlés 2013 novemberében átültette az Európai Parlament és a Tanács *2010/64/EU irányelvét* (2010. október 20.) *a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról*. Ez azt jelenti, hogy a tolmácsoláshoz való jog Magyarországon is megerősödött.

Összegzésül érdemes kiemelni, hogy a fentiek alapján a tolmácsoláshoz való jog szorosan összefügg a bírósági tolmácsolással. A tolmácsoláshoz való jog biztosításakor ugyanis az a cél, hogy a büntetőeljárások, illetve a polgári peres eljárások során a tisztességes tárgyaláshoz való jogot és az alapvető emberi, valamint nyelvi jogokat garantálják. A tisztességes tárgyaláshoz való jog egyik alapelve a vádlott „jogi jelenléte” a tárgyaláson. A jogi értelemben vett jelenlét pedig feltételezi a „nyelvi jelenlétet” is (González 1994 in Gamal 1998).

6. A bírósági tolmácsolás helyzete

A 2010/64/EU irányelv tolmácsolási szakmatörténeti szempontból úttörő jelentőségű, mivel 5. cikkében részletesen kitér a tolmácsolás és fordítás minőségére. Az 5. cikk 2. pontja külön kiemeli, hogy „a tagállamok törekednek arra, hogy létrehozzák *a megfelelő képzéssel* (saját kiemelés) rendelkező független fordítók és tolmácsok nyilvántartását vagy nyilvántartásait”. Mindez nemcsak általában

véve a tolmácsolást és konkrétan a bírósági tolmácsolást ismeri el szakmaként, hanem nagy hangsúlyt helyez a képzésre és a képzésre is. Ez utóbbi szempont azért sem elhanyagolható, mert általános panasz a szakma részéről, hogy a bírósági tolmácsolást a gyakorlatban igen gyakran nem megfelelően képzett tolmácsok, illetve nem bírósági tolmácsok végzik (Edwards 1995, Gamal 1998, Jacobsen 2012, Mikkelson 2000).

Annak ellenére tehát, hogy a büntetőeljárásokban a tolmácsoláshoz való jog egyetemes elismerést nyert, a legtöbb országban nincs tisztázva, hogy kik végezhetnek ilyen tolmácsolást, milyen előképzettségre és tudásra van szükség ahhoz, hogy valakiből bírósági tolmács válhasson. Ennek az egyik káros következménye, hogy nagyon sok esetben bárki elvégezheti ezt a feladatot, és ad hoc jelleggel történik a tolmácsok kiválasztása az alapján, hogy éppen ki beszéli a szükséges nyelveket, vagy ki állítja azt magáról, hogy ezeket a nyelveket ismeri (Berk-Seligson 2008, Mikkelson 2000).

A bírósági tolmácsolásban ezzel összefüggésben és ennek egyik okaként gyakran emlegetett téma a bírósági tolmácsok képzésének és folyamatos továbbképzésének a szüksége, illetve leginkább annak akut hiánya. Többek között Edwards (1995) és Mikkelson (1998) azzal érvelnek a képzés mellett, hogy a jogi környezetben a tolmácsolás sokkal összetettebb és nehezebb feladat, mint az emberi élet más területein.

Mikkelson (1998) ezt azzal magyarázza, hogy a bírósági területen különböző kultúrák és nyelvek egy olyan rendszerben találkoznak, amely mindig is meglehetősen rugalmatlan volt, és lassan alkalmazkodik a változó társadalomhoz. Ezért a bírósági tolmácsokat elismert szaktudással rendelkező szakembereként kell elfogadni, akik felelősséget vállalnak munkájukért. Ez azt is jelenti, hogy átgondoltabb, szisztematikusabb képzésre van szükség, amely egyrészt kitér a nyelvi, kulturális, terminológiai elemekre, másrészt pedig az igazságszolgáltatási, rendőrségi eljárások, szakmai etikai, bírósági tárgyalótermi viselkedésbeli kérdésekre is. Ezzel egy időben fejleszti a tolmácsok körében a bírósági tolmácsolás iránti szakmatudatot.

7. Bírósági tolmácsolás Magyarországon

Magyarországon jelenleg bármilyen, általános tolmácsképzéssel lehet bíróságon tolmácsolni. A képzést kétféleképpen lehet megszerezni: tolmácsképzés elvégzése után vagy tanfolyam elvégzése nélkül tolmácsképesítő vizsga sikeres teljesítésével. Mindkét esetben jellemző, hogy a jelentkezők arról tesznek tanúbizonyságot, hogy rendelkeznek a tolmácsoláshoz szükséges alapvető nyelvi, kognitív és stresszkezelési készségekkel (bővebben lásd Horváth 2012), valamint általános műveltséggel és a szakma önálló végzéséhez szükséges gyakorlattal.

A képzés nélkül letehető tolmácsvizsgákat a 7/1986. (VI. 26.) MM rendelet a szakfordító és tolmácsképzés megszerzésének feltételeiről szabályozza. E rendelet értelmében letehető tolmácsvizsga, szaktolmácsvizsga és konferenciatolmácsvizsga. Csak a szaktolmácsvizsgák esetében lehet négy szakterület (társadalom-

tudományi, gazdasági, természettudományi, műszaki) közül választani. Láthatjuk, hogy ezek között nem szerepel a bírósági tolmácsolás szakterülete.

A jelenleg Magyarországon megszerezhető tolmácsolóképzések tehát a bírósági tolmácsoláshoz szükséges tudást, tolmácsolási készségeket és jártasságot nem fedik le. Nincs olyan képzés vagy képesítő vizsga, amely megnyugtató módon tanúsítaná a bírósági tolmácsolás önálló végzéséhez szükséges gyakorlatot, hogy tulajdonosa ismeri a bírósági tolmácsolás mint szakterület szövegfajta- it, szóhasználatát és terminológiáját mind a forrás-, mind a célnyelven.

Ilyen képzésre azért lenne szükség, mert vitathatatlan tény, hogy a bírósági tolmácsolás speciális készségeket igényel. Nemcsak tolmácsolástechnikai, szaknyelvi-terminológiai, eljárásjogi, hanem specifikus kommunikációs, pszichológiai, interperszonális és interkulturális ismeretekre is szükség van. Ezenfelül a bírósági tolmácsok jártasak a tárgyalótermi protokoll területén is. Tolmácsolástechnikai szempontból a bírósági tolmácsolási szituáció egyik alapvető jellemzője, hogy a tolmácsnak gyakran és gyorsan kell a különböző tolmácsolási módok (összekötő, konsekutív, sűgőszinkron, blattolás) között váltania (bővebben lásd Horváth 2013).

A megfelelő végzettséggel, képzéssel és szaktudással rendelkező bírósági tolmácsok alkalmazása igen nagy horderejű kérdés, amely túlmutat a tolmácsolás pusztán szakmai kérdésein. A szakszerű tolmácsolás ugyanis olyan előnyöket biztosít az állam és polgárai számára, mint a jogbiztonság, az igazságszolgáltatás átláthatósága, az eljárás alá vont személyek tisztességes bánásmódhoz való jogának biztosítása és az adatvédelem. Ezenfelül elősegíti az eljárások gyorsítását a nem szakképzett tolmácsolásból adódó akadályok kiküszöbölése által.

8. Bírósági tolmácsolás Magyarországon

A fentiek felismervén az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsoló Tanszéke 2013-ban **bírósági és hatósági szakirányú továbbképzést** akkreditáltatott, amelyet a 2014/15-ös tanévtől indít. Ez a képzés először ad arra lehetőséget, hogy Magyarországon bírósági és hatósági tolmács szakképzettséget lehessen szerezni. A képzés két nyelvből (AB) szerezhető. Az egyik nyelv magyar, az azonban nincs kikötve, hogy a magyarnak kell lennie az A nyelvnek. Az, hogy milyen nyelvekből indul képzés, nincs előre meghatározva, elvileg **bármely élő nyelvből** indítható. Jelenleg az igények felmérése történik. A képzésben bármely képzési területen szerzett mesterfokozattal rendelkezők részt vehetnek.

A szakirányú továbbképzés célja olyan tolmácsok képzése, akik **ismerik**:

- kifogástalanul az anyanyelvüket (A nyelv);
- magas szinten az adott idegen nyelvet (B nyelv);
- a bírósági és hatósági eljárásokat és azok nyelvhasználatát, terminológiáját;
- a bírósági és hatósági eljárások során használt szövegfajta- jellegetességeit.

A bírósági és hatósági szakirányú továbbképzési szakon végzett tolmácsok továbbá **képesek**:

- ellátni a szóbeli nyelvi közvetítés feladatát a magyarországi bírósági és hatósági eljárások során;
- gördülékenyen eligazodni az adott szakterület szövegfajtáiban, szóhasználatában és terminológiájában mind a forrás-, mind a célnyelven;
- olyan szöveget alkotni mindkét nyelven, amely a tartalmi hűség mellett megfelel az adott nyelv hagyományainak, szerkezetének és szóhasználatának, valamint a szóban forgó szakterület terminológiai elvárásainak is;
- megfelelő idegen nyelvi és anyanyelvi tudás és szabatos fogalmazási készség birtokában a nyelvhelyességi szabályok automatikus alkalmazására;
- a megfelelő tolmácsolási műveletek alkalmazására és a megfelelő tolmácsolási stratégia kiválasztására;
- a szövegfajtának megfelelő tolmácsolási technika alkalmazására;

alkalmasak:

- az adott szakterület szövegfajtáiban, szóhasználatában és terminológiájában való gördülékeny eligazodásra mind a forrás-, mind a célnyelven;
- olyan szöveget alkotni mindkét nyelven, amely a tartalmi hűség mellett megfelel az adott nyelv hagyományainak, szerkezetének és szóhasználatának, valamint a bírósági és hatósági szakterületek terminológiai elvárásainak is;
- különböző műfajú bírósági és hatósági szakszövegek pontos, a kulturális különbségeket is figyelembe vevő tolmácsolására;

rendelkeznek:

- magas szintű, kulturált és iskolázott idegennyelv tudással;
- problémamegoldó attitűddel, kreativitással;
- megfelelő interkulturális ismeretekkel;
- a szükséges tolmácsolási készségekkel;
- képességekkel és jártassággal, valamint a szakma önálló végzéséhez szükséges gyakorlattal;
- olyan számítástechnikai ismeretekkel, amelyek képessé teszik őket a tolmácsolást segítő eszközök használatára.

A bírósági és hatósági továbbképzés 2 féléves, összesen 400 kontaktórából áll. Alapvető jellemzője, hogy gyakorlatorientált: a tolmácsolástechnikai és terminológiai szemináriumokon kívül igen erős szakmai gyakorlati komponenssel rendelkezik. Ez az első félévben bírósági tolmácsolási hospitálást, a második félévben pedig már gyakorlatot is jelent. Mindez lehetővé teszi, hogy a hallgatók valós környezetben szerezzenek tapasztalatot a bírósági és hatósági (rendőrségi, menekültügyi) tolmácsolási fajtákról (összekötő, kis- és nagyszakaszos

konszekutív, suttogószinkron), illetve az ezekben a témakörökben jellemző tolmácsolási helyzetekről, a tolmácsolási események szereplőiről, a szereplők egymáshoz való viszonyáról, továbbá, hogy felkészüljenek saját tolmácsolási megbízásaik professzionális megoldására. A gyakorlat színhelyéül szolgáló partnerintézménynél (Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda) megismerkednek a különböző bírósági és hatósági tolmácsolási események szervezési folyamatával, a tolmácsok és egyéb nyelvi közvetítők felkészülésének lépéseivel, részt vesznek az előkészítő munkában, irányítás és felügyelet mellett különböző tolmácsolási feladatokat látnak el A és B nyelven.

Irodalom

- Berk-Seligson, S. 2008. Judicial systems in contact: Access to justice and the right to interpreting/translation services among the Quichua of Ecuador. *Interpreting* 10. évf. 1. szám. 9–33.
- Edwards, A. B. 1995. *The Practice of Court Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gamal, M. 1998. Court Interpreting. In Baker, M. (szerk.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London/New York: Routledge. 53–56.
- González, R. D. 1994. The Federal Court Interpreter Certification Project: Defining World Class Standards for Court Interpretation. In: *Proceedings of IJET 4*, Brisbane: University of Queensland.
- Horváth I. 2002. Nyelvi jogok és az Európai Unió nyelvpolitikája. *Fordítástudomány* 4. évf. 1. szám. 15–48.
- Horváth I. 2012. *Interpreter Behaviour. A psychological approach*. Budapest: Hang Nyelviskola.
- Horváth I. 2013. *Bírósági tolmácsolás*. Budapest: Eötvös Kiadó.
- Jacobsen, B. 2012. The significance of interpreting modes for question–answer dialogues in court interpreting. *Interpreting* 14. évf. 2. szám. 217–241.
- Mikkelsen, H. 1998. Towards a redefinition of the court interpreter. *Interpreting* 3. évf. 1. szám. 21–45.
- Mikkelsen, H. 2000. *Introduction to Court Interpreting*. Manchester, UK & Northampton MA: St. Jerome Publishing.
- Takeda, K. 2010. *Interpreting the Tokyo War Crimes Tribunal: A Sociopolitical Analysis*. Ottawa: University of Ottawa Press.